

נחלקו ראשונים האם קדושת אויר העזרה מתבטלת כשנבנה בה גג חדש החוצץ בין הקרקע לבין האויר שמעליה: לדעת הראב"ד הקדושה קיימת, ולדעת ר' אלחנן היא בטלה. נראה שיסוד מחלוקתם בשאלה האם זוהי קדושה עצמית, הנובעת מהחלטת המקדשים, או קדושה הבאה מאליה מחמת קדושת הקרקע שתחת אותו אויר (שבט הלוי).

קדושת אויר העזרה עולה מעל לגובה מחיצותיה, עד לרקיע (ראב"ד; הכרעת האחרונים).

העזרה כעזרה. לעומתם, בתוס' הרא"ש כתב שיש מקום לספק באויר העזרה לגבי אדם התלוי בה, והסוגיות שלפיהן אויר העזרה כעזרה הן כשגופו מונח בעזרה או מחוצה לה. שיטתו נסתרת לכאורה מהסוגיה כאן, שנוקטת שאויר העזרה כעזרה אפילו לגבי תלוי, ואפשר שכוונתו לעניין איסור כניסת הטמאים דווקא. סתירה דומה קיימת גם בפסקי הרמב"ם, ורבים פירשו שגם לדעתו אין ספק בקדושת אויר העזרה, אבל באור שמח פירש שיש ספק האם אויר העזרה נתקדש בקדושה עצמית או רק מחמת הקרקע שתחתיו.

מערכה סז. קרבן שדמו ניתן שלא במקומו (כו,א-כו,ב)

על המזבח לכפר על נפשותיכם (ויקרא יז,א). עצם הגעת הדם אל המזבח דיה לכפר, ללא הבדל לאיזה מקום במזבח הגיע הדם. אולם זאת רק לעניין הכפרה, ולא לעניין אכילת הקרבן, כפי שמדייקת הגמ' מפסוק זה גופו: "לכפר – לכפרה נתתיו ולא לדבר אחר".

יש לקיש סבר אף הוא כשמואל, אולם רבי יוחנן חולק וסובר שנתנה שלא במקומה פסולה לגמרי ולא נתכפר הבעלים.

דברי שמואל מתחדשת הבחנה בין שני עניינים ומטרות בהקרבת הקרבן: כפרת הבעלים, ותהליך ההקרה הפרטני הכולל הקטרה על המזבח ואכילה על ידי הכהנים או הבעלים. לצורך הענין הראשון כל המזבח מכפר, ואילו העניין השני מותנה בדיוק הפרטים של מקום הזריקה. המשפט "אלמא קסבר שלא במקומו כמקומו דמי" לכאורה אינו מדויק, שהרי שמואל לא אמר שאין הבדל בין המקומות, אלא שגזירת הכתוב שלעניין הכפרה די בהגעת דם למזבח; מכאן שהגמ' מבינה זאת כתפיסה עקרונית, שההבדל בין חלקי המזבח השונים הוא בבחינת "פרטים קטנים", שאינם יכולים לבטל את כפרת הבעלים¹. הרמב"ם בפירושו למשנה (זבחים ב,א) אף כותב שהדרשה מ"על המזבח לכפר" היא אסמכתא בלבד ("הסמיכו אותו"). דוגמא לדבר מצינו בהלכות במה, שבה אין הבדל בין חלקי המזבח ("מחיצה לדמים", משנה להלן קיג,א), ומכאן שהפרטים שנתחדשו בהלכות מזבח בית עולמים אינם מהותיים לכפרה².

פירוש המשניות לפי שתי השיטות

המשנה (כו,א) מלמדת שקרבן שדמו ניתן שלא במקומו, בין אם השינוי הוא מעליון לתחתון או מפנימי לחיצון, או

מקום נתינת דם הקרבן על המזבח משתנה מקרבן לקרבן. באופן כללי הקרבנות מתחלקים לקרבנות 'חיצוניים' וקרבנות 'פנימיים': רוב הקרבנות הם 'חיצוניים', שדמם ניתן על מזבח העולה הנמצא מחוץ להיכל, ואילו החטאות הפנימיות הם 'פנימיים', שדמם ניתן בהיכל (על הפרוכת ומזבח הזהב, וביום הכיפורים אף בקודש הקדשים). הקרבנות החיצוניים מתחלקים ל'עליונים' ול'תחתונים': רוב הקרבנות הם 'תחתונים', שדמם ניתן בחציו התחתון של המזבח (למטה מחוט הסיקרא), ואילו חטאת בהמה ועולת העוף הם 'עליונים', שדמם ניתן בחלקו העליון של המזבח (למעלה מחוט הסיקרא).

הסוגיה עוסקת במקרה בו הכהן שינה ונתן את דם אחד הקרבנות שלא במקום המיועד לו. עיקרה של הסוגיה הוא שיטת שמואל, המחדש ששינוי מקום הדם איננו פוסל לגמרי את הקרבן, ואיננו מונע את כפרת הבעלים. יש לברר את שיטתו: על איזה שינוי מקום מדובר? מה דין הקרבן ומה ייעשה בו? מה דעתם של תנאים ואמוראים אחרים בשאלה זו? ומהו פסק ההלכה?

זהו נושא יסודי ומורכב, שמסתעף להרבה עניינים וסוגיות במהלך המסכת. נשתדל לעמוד על עיקרי הדברים, ולברר את ההשלכות מכאן על נושאים מקבילים.

מחלוקת האמוראים

דעת שמואל, שקרבן שדמו ניתן על המזבח שלא במקום הראוי לו – מכפר ועולה לבעלים, ואינם חייבים להביא קרבן חדש, אלא שהבשר נפסל מלאוכלו. לדעתו נתינת דם שלא במקומה נחשבת נתינה במקומה לעניין כשרות הקרבן, ובלשון הגמרא: "שלא במקומו – כמקומו דמי". ראייה לדבר הביא מהפסוק: "כי נפש הבשר בדם הוא, ואני נתתיו לכם

1. בדומה לכך מצינו סברה בתוס' (סו,ב ד"ה ואלא במיצוי), שכשם ששמואל מכשיר בשינוי המקום - כך יכשיר בשינוי פרטי העבודה, כגון שהיזה בעולת העוף במקום למצות. ולאחר מכן דחו, שאין לדמות שינוי בעבודה לשינוי במקום.

2. כמוכן אין זו הוכחה של ממש, שהרי כמה הלכות החסרות בבמה מעכבות

מהותי בין המקרים, אלא שמשנתנו עוסקת במקרה שלא נשאר מדם הנפש, ולפיכך הקרבן פסול⁶. אולם שמואל אינו יכול לפרש כך, שכן לשיטתו זריקת הדם שלא במקומו הכשירה את הקרבן, ורק בשרו נפסל, ואין מקום לזריקה נוספת מדם הנפש על מנת להכשיר את הבשר באכילה, שכן כלל הוא: רק זריקת דם המכפרת ראויה להתיר את הבשר באכילה. נמצא שהקולא של שמואל בכך שהקרבן כיפר מולידה חומרא, שאי אפשר לתקן את הזריקה שהיתה שלא במקומה. לפיכך מפרשת הגמ' שלדעתו המשנה בפרק שלישי עוסקת במקרה שחוץ משינוי המקום היה פסול נוסף, שהזורק את הדם היה פסול לעבודה, ולפיכך הקרבן לא התכפר כלל, וניתן לשוב ולזרוק⁷. על דעת ריש לקיש בעניין זה עיין בהערה⁸.

המזבח וחוט הסיקרא באמצעו. החלק שמחוט הסיקרא ומעלה משמש למתן דמים לחטאת בהמה ועולת העוף, ואילו החלק שמחוט הסיקרא ומטה הוא מקום מתן הדם בשאר הקרבנות. הנותן דם הראוי למטה בחלק העליון, או להיפך - זהו "שלא במקומו". לדעת שמואל, בכל זאת הקרבן מכפר על בעליו, והוא "פסול" במובן זה שבשרו אינו נאכל.

וגם מסיימת "יחזור הכשר ויקבל", וניתן לדייק כדברי שמואל שעד עתה דובר בפסול. ליישוב דעת ר' יוחנן, שמדובר בכהן כשר, ניתן לומר שמכיוון שבאמצע המשנה נאמרו הלכות נוספות על דם שהגיע למקום שאינו ראוי לו (קיבל בכלי קודש ונתן לכלי חול; נשפך מן הכלי על הרצפה ואספו), ואלו נאמרו גם בכהן כשר, יש לפרש כך גם את הסיפא על נתינה שלא במקומו.

הגמ' מבארת לפי אוקימתת שמואל, שקרבן שדמו נזרק על ידי פסול - אינו נדחה ונפסל לגמרי כתוצאה מכך, אלא זריקה זו בלבד היא שנפסלה, והדם שנותר בכלי עודנו ראוי לזריקה (כך פירש רש"י, ועיין במערכה פה).

8. לשון ריש לקיש: "לעולם פסול ממש ושלא במקומו לאו כמקומו דמי, ולא קשיא: כאן שנתן בשתיקה וכאן שנתן באמירה". רש"י מפרש ש"כאן וכאן" היינו הפסוק "לכפר" לעומת משנתנו "פסול". יש בזה קושי, שכן הפסוק איננו זקוק לאוקימתא וברור שהוא עוסק בשתיקה, ודי היה לומר "ומתניתין בשנתן באמירה". ועוד: לשון ר' יוחנן בהמשך "אידי ואידי [המשנה כאן והמשנה בפרק שלישי. רש"י] שנתן בשתיקה... והא דאיכא דם הנפש הא דליכא דם הנפש" משמעה שגם ריש לקיש דיבר על שתי המשניות הללו. פשוט הדברים, אם כן, שריש לקיש בא ליישב את שתי המשניות, שמשנתנו "פסול" בשנתן באמירה ואילו המשנה "יחזור הכשר ויקבל" בשנתן בשתיקה. ואמנם לדעתו "כמקומו דמי", אלא שריש לקיש חולק על הכלל שאמרה הגמ' בדעת שמואל, שזריקה שאינה מכפרת אינה ראויה להתיר באכילה, ולדעתו לאחר זריקה שלא במקומו ניתן לשוב ולזרוק במקומו כדי להתיר באכילה. בכך מובן גם מדוע הגמ' מקשה על ריש לקיש רק מהברייתא ולא ממשנתנו, שכן דעתו עליה כבר נאמרה. יתרון נוסף בדרך זו: לפיה ריש לקיש אינו מעמיד את המשנה בפרק שלישי בזריקה על ידי פסול, ואינו חייב לסבור כשמואל שפסול עושה שירים, ובכך מובן מדוע ריש לקיש מסופק בדבר להלן לדב, (וראה במערכה פה הערה 4).

למקום שאינו מיועד לקרבן כלל כגון על גבי הכבש - "פסול, ואין בו כרת" למי שאוכל ממנו. שמואל פירש זאת בדוחק, ש"פסול" הבשר בלבד, אבל הבעלים נתכפרו. נראה שלדעתו המשנה באה בעיקר לבטא את הדין מבחינת הכהנים המקריבים, מה יעשו בקרבן, ולכן לא כתבה את דין הבעלים³.

ריש לקיש מודה לדינו של שמואל, כאמור, ובכל זאת העדיף לפרש שה"פסול" במשנה הוא מוחלט (רש"י ד"ה לעולם פסול ממש). לפיכך העמיד את המשנה במקרה שבנוסף לנתינת הדם שלא במקומה הכהן גם חשב מחשבת פיגול, והיא שפסלה את הקרבן לגמרי⁴. עם זאת, אין באכילת הקרבן שנתפגל איסור כרת, היות ואין כרת אלא בקרבן שהיה ראוי להאכל אלמלא מחשבת הפיגול, והרי כאן, כשנתן שלא במקומו, נפסל הבשר לאכילה.

הגמ' אומרת שלשון המשנה "פסול ואין בו כרת" מתיישבת יפה לדעת ריש לקיש, לפיה מדובר שהיתה גם מחשבת פיגול ולכן יש הוה-אמינא לחיוב כרת. גם לדעת שמואל ניתן לפרש כך, ש"אין בו כרת" אפילו אם יחשוב מחשבת פיגול. לעומת זאת לדעת ר' יוחנן, שהקרבן לא נתכפר כלל, הרי זה פשוט שאין בו כרת, אפילו אם חשב מחשבת פיגול (עיין רש"י ד"ה הכי קאמר), ולדעתו המשנה נותרת ב"קשיא"⁵.

בפרק שלישי (לב,א) נשנה מקרה זהה לכאורה לזה האמור כאן: "נתנו על גבי הכבש, שלא כנגד היסוד, נתן את הניתנין למטה למעלן ואת הניתנין בחוץ בפנים", ועליו אומרת המשנה דין שונה: "אם יש דם הנפש - יחזור הכשר ויקבל". מה ההבדל בין המשניות? ר' יוחנן סובר שאין הבדל

- ביאור זה מובן יותר לשיטה הרווחת שגם האימורים לא יוקטרו, ראה להלן: הקטרת האימורים.
- סדר המשניות מוקשה לשיטה זו, שכן רק במשנה הבאה (כו,ב) נאמר עיקר דין פיגול, ולדברי ריש לקיש המשנה פותחת בדין צדדי בהלכות פיגול לפני עיקר הדין. ולדעת שמואל להלן הדבר נוח יותר, שנאמר כאן דין זריקה זו, ואגב כך גם דין הפיגול בה.
- ידועה שיטת הגאונים על ההבדל בין "תיבתא", שהיא דחיה מוחלטת, לבין "קשיא" (עיין רשב"ם בבבא בתרא נב,ב ד"ה קשיא בשם רבנו חננאל ובר"ף בגיטין לז,א. ובריטב"א ב"ב שם כתב שאחד מחכמי פרובינצא "היה מפרק כל מה שעולה בתלמוד בקושיא", וכן דרך הריטב"א עצמו במקומות רבים). לענייננו יש מקום לתרוץ, שהסיום "אין בו כרת" מוסב גם על הפסולים שנזכרו במשנה הקודמת (שבדפוס המשניות היא תחילת משנתנו, וכן מוכח בפירוש המשנה לרמב"ם), ובאה המשנה להבדיל בין כל מיני הפסול לבין מחשבת חוץ לזמנו שהוזכרה במשנה הבאה, ולא משום שבמקרה זה יש הוה-אמינא מיוחדת לאיסור כרת (בפנים מאירות יישב את 'הקשיא' בדרך אחרת, ודבריו צ"ב). וכך פירוש הרמב"ם והרע"ב לפשטן של דברים, שלמרות שכתבו בפירוש המשנה כשמואל ש"פסול" הבשר אבל הבעלים נתכפרו, פירשו את הסיפא "פסול ואין בו כרת" בלי להזכיר שמדובר גם בתוספת פסול מחשבה. תירוץ נוסף: בספרא (צו פרק יג,ג, מובאת להלן) הועלתה הוה-אמינא שיהיה חיוב כרת גם בניתינים למעלה וכו', ולכן טרחה המשנה לומר זאת.
- לכאורה ניתן היה לאסוף את הדם מן המזבח ולשוב ולזרוק, אלא שמשנתנו סוברת שדם שנזרק על המזבח, אפילו שלא במקומו, נקלט במזבח ואין לאוספו, ראה להלן: אסיפת הדם.
- המשנה שם פותחת בהלכות הפסולים לעבודה ששחטו או שקיבלו את הדם,

איזה שינוי מקום נחשב "כמקומו"?

למקומו פוסלת אלא אם כן חשב על מקום "משולש". בפירוש מושג זה קיימות שיטות שונות (עיין מערכה עא), ולפי חלקן אפשר שהמזבח החיצון הוא "משולש" והמחשבה עליו עשויה לפסול⁹. נמצא שתשובת הגמ' איננה מיישבת את דעת ר' יהודה ב"הניתנים בפנים בחוץ", וממילא הכרח לומר שמעיקרא לא היתה קושיה מבבא זו, והיא מתורצת כבר בתשובת הגמ' הקודמת: "כמקומן דמי". אולם תוס' כאן מציינים שלפי פירושים אחרים המזבח החיצון אינו "מקום משולש" (עיין במערכה שם: שיטת "יש מפרשים" ב' ושיטת ר' יום טוב, ושם דיון מפורט על הסוגיה בלא, א), ולפיהם ניתן לומר שקושיית הגמ' מלכתחילה היתה גם על "הניתנים בפנים בחוץ".

לאידך גיסא הוכיחו תוס' (ב'הגהה' בסוף הדיבור, החסרה במקבילה במנחות נז, ב ד"ה אין לי, עיין שם) מהמשך הסוגיה כאן (כו, א): "ור' יוחנן, אי שלא במקומו לאו כמקומו דמי – ליהוי כי נשפך מן הכלי על הרצפה ויאספנו!". משמע שהקושיה רק על ר' יוחנן ולא על הסוברים "כמקומו דמי", ואם גם הם מודים שבחלק מהפרטים במשנה לאו כמקומו דמי – הרי קושיה זו מוסבת גם עליהם לגבי אותם פרטים (בשטמ"ק כז, ב אות טו השיב על ראייה זו).

עם זאת, תוס' כותבים: "אבל לא מצי למימר כמקומו דמי על 'בחוץ שנתנו לפני', שנפסל בביאתו בהיכל קודם שנתן על מזבח הזהב". דבריהם מעוררים קושי, שהרי הפסול בכניסה להיכל נאמר רק בחטאת (לדעת רבנן דר' עקיבא במשנה פא, ב!) אפשר שכוונתם שרק בחטאת אין לומר "כמקומו", וממנה הוכיחו שלא יתכן שדברי שמואל אמורים על כל המשנה כאן, שכן "הניתנים בחוץ" כולל גם את החטאת (וכפי שמוכח מהסוגיה בלא, א הנ"ל לפירוש רש"י, הגמ' שמניחה בפשטות ש"הניתנים בחוץ" במשנה לה, ב כולל את החטאת), ובה על כרחך "פסול" ממש. פירוש אחר: הדין שחטאת נפסלת בכניסתה להיכל מגלה על כל הקרבנות החיצוניים, שמזבח הזהב איננו ראוי להם כלל (כן משתמע מדברי ריב"א בשטמ"ק כז, ב אות טו)¹⁰.

סיכום הדברים: שיטת רש"י ש"כמקומו דמי" נאמר גם מפנים לחוץ ולהיפך, פרט לחטאת, שהכנסתה בפנים פוסלת אותה. שיטת ריב"א שבכל הניתנים בחוץ שנתנם בפנים "לאו כמקומו דמי", אבל הניתנים בפנים שנתנם בחוץ "כמקומו דמי". ושיטת ר' יוסף (בתוס' כז, ב ד"ה לאו) שאף בניתנים בפנים שנתנן בחוץ "לאו כמקומו דמי". התוס' נקטו תחילה כשיטת ר' יוסף, אבל מסקנתם¹¹ כרש"י או כריב"א.

שיטת הרמב"ם בדין זה

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב, י) פוסק: "דם... שמצותו

חידושו של שמואל ש"שלא במקומו כמקומו" נאמר בוודאי לגבי דם העליונים שניתן למטה ולהיפך. הראשונים דנים במקרים אחרים המופיעים במשנה: נתינה על הכבש ושלא כנגד היסוד, או הניתנים בחוץ שנתנם בפנים ולהיפך, האם גם בהם נאמר דין זה. היסוד לחלק בין הדברים, שהכבש ושלא כנגד היסוד אינם ראויים למתן דם כלל. כמו כן, אינו דומה שינוי מקום באותו מזבח לשינוי המזבח והחלפתו במזבח אחר. מאידך, בפשטות משתמע שדברי שמואל ש"פסול" היינו פסול הבשר אבל הבעלים נתכפרו מוסבים על כל חלקי המשנה.

א. בדם חיצון שניתן בפנים ולהיפך

תוס' (כו, ב ד"ה אמר שמואל) מבררים דין זה על פי הסוגיה להלן (לה, ב-לו, א). במשנה שם מובאת דעת ר' יהודה, שהשוחט את הקרבן על מנת להשאיר את דמו למחר ("מחשבת הינוח") – פסול, וטעמו מסברה, שכל דבר הפוסל את הקרבן – גם המחשבה לעשותו פוסלת. מאידך, במשנה שם נאמר שהשוחט "על מנת ליתנן [את הדם] על הכבש, שלא כנגד היסוד, ליתן את הניתנים למעלן למטה ואת הניתנים למטה למעלן, ואת הניתנים בפנים בחוץ ואת הניתנין בחוץ בפנים... כשר" ומשמע שבוזה אף ר' יהודה מודה. שואלת הגמ': "וניפלוג נמי ר' יהודה בכולהו", שהרי אף בהם אם יעשה כן – הקרבן יפסל! ומשיבה: "בהי ניפלוג... ליתן את הניתנין למעלה למטה, למטה למעלה – רבי יהודה לטעמיה, דאמר: שלא למקומו נמי מקומו קרינא ביה. וליפלוג בניתנין בפנים שנתנן בחוץ, והניתנין בחוץ שנתנן בפנים? קסבר רבי יהודה: בעינן מקום שיהא משולש, בדם בבשר ובאימורין". הגמ' אומרת שלדעת ר' יהודה שלא במקומו כמקומו, ולכן לא פסל במחשבה על למעלה ולמטה, ובכל זאת מוסיפה להקשות מדוע אינו פוסל במחשבה על בפנים ובחוץ, ומשמע שבוזה לא אמרינן "שלא במקומו כמקומו"!

רש"י שם (ד"ה ולפלוג) משיב על כך: "מהניתנין בחוץ שחשב ליתן בפנים קא מקשי, דהתם ודאי אי הוה יהיב חטאת החיצונה בפנים – מיפסלא, דכתיב וכל חטאת אשר יובא וגו'". פירוש: הסברה "שלא במקומו כמקומו" אמנם נאמרה גם על בפנים ובחוץ, ובכל זאת חטאת שנכנס דמה לפנים בוודאי פסולה (כמבואר במשנה פא, ב). קושיית הגמ' מתבססת על ההנחה ש"הניתנין בחוץ" כולל את כל הניתנין, אף החטאת, ולכן ראוי שהמחשבה על כך תפסול. עניין זה תלוי גם בהבנת תשובת הגמ' שם: "קסבר ר' יהודה בעינן מקום שיהא משולש", כלומר, אין מחשבת חוץ

להיפך (סברה דומה מופיעה בגמ' להלן נב, ב. גם בגמ' כז, ב נאמר: "הואיל ודמים העליונים למטה הן באים", אבל רש"י פירשה שלא מדובר על השירים אלא על שתיתת הדם מהקרנות למטה).

11. כפי שכתבו גם בכז, ב ד"ה לאו ופא, ב ד"ה נתן בחוץ.

9. כך כותבים תוס' כאן בדעת רש"י, אולם מדבריו בסוגייתנו (ד"ה לאלתר כשר) מוכח שלא כן, ראה מערכה עא הערה 24.

10. ריב"א שם כותב סברה נוספת לחלק בין החיצוניים בפנים לפנימיים בחוץ: לפנימיים יש קשר למזבח החיצון, שהרי שיירי הדם שלהם נשפכים בו, מה שאין כן

השינוי **מלמעלה למטה** מעכב, שכן לא נתן על הקרנות (ודברי הרמב"ם על הניתנים למעלה וכו' עוסקים בעולת העוף בלבד; ובהמשך פקפק בזה¹⁶), ואילו המעבר מפנים לחוץ אינו מעכב, אם נותן בחוץ על הקרנות. ראייה לדבריו מלשון הרמב"ם "או שנתן דם הנתנין בחוץ על הכבש שלא

מזבח הזהב במכון המקדש (צילום). מזבח הזהב עומד בהיכל, ומשמש להקטרת קטורת ולמתן דם החטאות הפנימיות. נחלקו ראשונים במי שנתן דם חטאת פנימית על המזבח החיצון, או דם עולה וכיוצא בה במזבח הפנימי, האם לדעת שמואל קרבנו התכפר, או שמא שמואל הכשיר רק שינוי מקום באותו מזבח, ולא ממזבח למזבח.

13. יש אומרים שנתן בכלי במקום באצבע (מרכבת המשנה; ערוך השולחן, סי' קכו, יז; חזון יחזקאל, יומא שם), או שלא נתן על הקרן כלל (קרית ספר; קרן אורה זבחים וליקוטי הלכות כאן), ויש אומרים שאף שינוי סדר הקרנות מעכב בחטאת פנימית (חסדי דוד).

14. בקרן אורה כתב שאי אפשר לפרש כן, שהרי בשר חטאת פנימית בלאו הכי אינו נאכל, ולא הזכיר שעדיין יש נפקא מינה להקטרת האימורין, וכנראה לדעתו לשיטה "כמקומו דמי" האימורין מוקטרים, ראה הערה 18.

15. נראה שלדעתו הרמב"ם האריך לפרט את כל המקרים כהקדמה להמשך ההלכה, שאם כהן פסול זרק את הדם באופנים הללו ניתן לזרוק שנית בכשרות ולהכשיר אף את הבשר.

16. פשיטא לו שבחטאת העוף לדעת הרמב"ם לא אמרין "כמקומו דמי", והסתפק האם זהו דין מיוחד בחטאת, ואף בבהמה, או דין מיוחד בעוף, אף בעולתו.

ליתנו בפנים בהיכל שנתנו על המזבח החיצון, או הניתנין על מזבח החיצון שנתנן לפנים בהיכל, או שנתן דם הניתנין בחוץ על הכבש שלא כנגד היסוד – הרי בשר הזבח פסול, ואף על פי כן נתכפרו הבעלים בו. כיון שהגיע דם למזבח, אף על פי שהגיע שלא למקומו – הרי הוא כמו שהגיע למקומו לכפר". נראה שפסק כשמואל אף לעניין בפנים ובחוץ¹². כך פירש זאת הר"י קורקוס, וסייג את הדברים, שחטאת שנכנס דמה להיכל בוודאי פסולה לגמרי (כדברי רש"י), ובוזה סמך הרמב"ם על דבריו בהמשך (הל' יג).

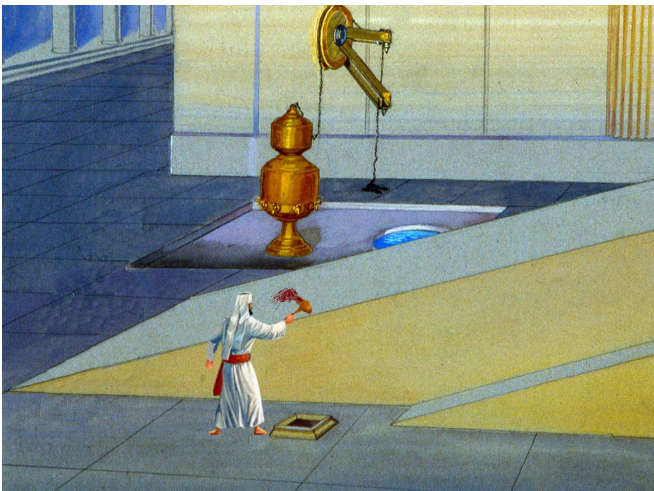
בהלכה הקודמת כתב הרמב"ם: "שינה מתן קרנות [זהו הנוסח הנכון, עיין במהדורות הרמב"ם המדויקות] בחטאת, בין בחטאת הנעשית בפנים בין בחטאת הנעשית בחוץ – פסל, אבל בשאר הקדשים – כשרין. נתן הדם מן הקרן ולפנים, בין בחטאת בין בשאר קדשים, בין במזבח הפנימי בין במזבח החיצון – פסל". מקור הדברים בתוספתא (זבחים ו, ג, ויומא ג, ב, ג), ולא ברור מה טיבו של השינוי המדובר¹³. מכל מקום, נראה שהנתינה במזבח אחר או על הכבש חמורה יותר משינוי זה, ואף מנתינה "מן הקרן ולפנים" הפוסלת בכל הקדשים. כיצד, אם כן, מתיישבות שתי ההלכות הללו זו עם זו? מסתבר ש"פסל" האמור כאן מתבאר בהלכה הבאה, שבשר הזבח נפסל אבל הקרבן כשר (חסדי דוד זבחים ו, ג)¹⁴.

ברם, כמה מפרשים למדו מהלכה זו שדברי הרמב"ם על "כמקומו דמי" לא נאמרו על כל הקרבנות, וכמה דעות בדבר: יש אומרים, שבחטאת חיצונית או פנימית כל שינוי ממעלה למטה או מפנים לחוץ הרי זה פסול גמור, ומה שכתב "ואף על פי כן נתכפרו הבעלים בו" היינו: בכל מקרה הבשר נפסל, ויש מהם שבכל זאת הבעלים נתכפרו, אבל לא בחטאות, כמבואר בהלכה הקודמת (מעיל שמואל להלן נב, ב)¹⁵. בחדסי דוד (ו, ג) כתב זאת על החטאות הפנימיות שנתנן בחוץ בלבד: "והיכי יתכן לומר שאם לא נתן כלל בפנים אלא בחוץ – כיפר, ואם נתן בפנים אלא שחיסר – לא כיפר?". הדברים דחוקים בלשון הרמב"ם, אבל מצאנו שיטה זו במאירי בפסחים (פב, א): "וכל חטאת חיצונית שהוזה דמה לפנים – פסולה ותשרף, והוא הדין לפנימית בחוץ. ושאר הזבחים ששינה בדם כן – הזבח פסול אלא שהבעלים נתכפרו". בזבח תודה שיטה הפוכה: בחטאת

12. בפירוש המשנה (ב, א) משתמע כיוון אחר לגמרי בהבנת שיטת שמואל: "ואומרנו כאן 'פסול' כלומר הבשר, אבל בעלים מתכפרין, ואותו הבשר אינו נאכל, לפי שכיון שהגיע דם למזבח נתכפרו הבעלים, ואם אירע פסול ושינוי אחר כך בבשר – אינו מבטל את הכפרה. הסמיכו את זה לאומרנו: 'ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר' – כיון שהגיע דם למזבח נתכפרו בעלי, ואמרנו 'לכפרה נתתיו' – ולא לאכילה, כלומר שאסור לאכול את הבשר אם אירע שינוי". מלשונו "אחר כך" נראה שמדובר שהיתה זריקה כהלכתה (על כל פנים מתנה ראשונה) ולאחר מכן נתן את שאר הדם שלא במקומו, והשינוי בשאר הדם פוסל את הבשר, ובכל זאת אינו מבטל את הכפרה שקדמה לו. לפי זה חידושו של שמואל אינו קולא בכפרת הקרבן, שגם כשכל הזריקה לא היתה כהלכתה הרי הוא מכפר, אלא חומרא בכשרות הבשר, שרק אם כל הדם ניתן במקומו הראוי מותר לאוכלו. אין כאן המקום להרחיב את הדין על כיוון זה, יתרונותיו וקשייו בפשט הסוגיה, ומכל מקום דברי הרמב"ם בהלכותיו הם כהבנה המקובלת.

הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין ב"י) פוסק כשמואל גם במקרה "שנתן דם הניתנין בחוץ על הכבש שלא כנגד היסוד", כלומר שגם נתינה על הכבש "כמקומו דמי" (ר"י קורקוס). אלא שיש לדקדק בלשונו "הכבש שלא כנגד היסוד" (החזרת גם בהמשך ההלכה), ממנה משתמע ש"שלא כנגד היסוד" איננו מקום בפני עצמו, אלא זוהי הגדרה למקום המדובר בכבש (ולא כרש"י כו,א ד"ה על גבי הכבש ולב,א ד"ה נתנו, ותוספות מנחות נז,ב ד"ה אין לי). פירוש: נתן על הכבש בחלקו העליון הצמוד למזבח, החלק שפורח מעל אמת היסוד והסובב (עיין בגמ' סב,ב), וזה "שלא במקומו" מפני ש"אינו כנגד היסוד", כי ליסוד הדרומי אין דין יסוד, ובכל זאת "כמקומו דמי" מפני שהוא במזבח. ברם, בכבש ממש בוודאי "לאו כמקומו דמי" (על פי השפת אמת)¹⁷.

בתוספתא (זבחים י,ה) נאמר: "נתן על הקרן ועל הכבש ועל היסוד [ומשם ניתו הדם על הבגד] – אין זקוק לו" לכבסו, שכן כבר הוזה. משתמע שמתן דמים בכבש חשוב כהזאה המכפרת, וברייתא זו כדעת שמואל (חסדי דוד וחזון יחזקאל). אלא שיש לומר, שאמנם לאו כמקומו דמי אבל לעניין הדין שהדם נקלט במזבח ולא יאספנו – די בנתינה על הכבש, ובכך די להחשיבו כדם שכבר הוזה ואינו טעון כיבוס ('חק הקודש' על זבחים, עמ' קנא; ולא כתוס' שכתבו שהכבש אפילו אינו קולט).

מתן דם על הכבש. הכבש אינו משמש למתן דמים או להקטרה כלל בכל זאת, לדעת הרמב"ם גם הוא כלול בדינו של שמואל, שמתן דם זה מכפר; אם כי, יש אומרים שהרמב"ם אומר זאת דווקא לגבי ראש הכבש. תוספות מתלבטים בשאלה האם מתן הדם על הכבש מכפר, ועל הצד שאינו מכפר - מותר גם לאוספו ולזרוק בשנית.

הקטרת האימורים לדעה "כמקומו דמי"

שמואל אומר: "פסול בשר אבל בעלים נתכפרו", ויש לדון בשאלה: האם כוונתו דווקא לבשר הנאכל, ומה דינם של האימורים או בשר העולה המיועדים להקטרה?

לרמב"ם בהבנת בבא זו, אך לא ביאר את הדברים, ונקט בפשטות שלרמב"ם הכבש כמזבח.

כנגד היסוד", אבל הפנימיים שינתנו על הכבש פסולים לגמרי, מפני שאינם על קרן.

ב. מתנות דם על הפרוכת ובקדש הקדשים

לדעה ש"שלא במקומו כמקומו" נאמר אף בפנים ובחוץ, יש לדון על מתנות הדם שעל הפרוכת (בכל החטאות הפנימיות) ובקדש הקדשים (בפר ושעיר של יום הכיפורים), מה דינן כשנעשו בחוץ, וכן להיפך, מה דין הזורק את דם הנעשים בחוץ על הפרוכת ובקדש הקדשים.

לשון הרמב"ם בפירוש המשנה (ב,א): "ויהנתנין בפנים" הם אשר דמן נזרק על מזבח הפנימי או בתוך קדש הקדשים". מכאן ניתן להבין שדברי שמואל ש"פסול" אינו אלא פסול הבשר מוסבים גם על מקרה שלא נתן בקדש הקדשים כלל אלא רק במזבח החיצון.

כמו כן בהמשך פירושו (ג,ו): "וכבר הודעתך כי ענין בחוץ ובפנים במזבח הפנימי ובמזבח החיצון, ושהדמים שמוזן אותן על הפרוכת ובקדש הקדשים גם הם נקראין הנתנין בפנים", וזאת גם לעניין "שלא במקומו כמקומו" שנדון לפני כן בפירושו (בעניין דעת ר' יהודה על החושב לשנות את מקום הדם).

הדעה המקובלת באחרונים אינה כן: למתנות הפרוכת ובין הבדים אין תחליף במתנות על המזבח החיצון, שכן אינן מיועדות למזבח כלל (זבח תודה; דם זבחים לקמן לח,ב; אור שמח הל' פסולי המוקדשין ב"י). באבן האזל (הל' פסולי המוקדשין טו,ו) כתב שמתנות הפרוכת בפר העלם דבר ופר כהן משיח כשרות בדיעבד גם במזבח החיצון, אולם במתנות הפר ושעיר ביום הכיפורים מקומן מעכב, מפני שנאמר בהן 'חוקה' (ויקרא טז,לד, עיין להלן מ,א).

במקרה ההפוך, שנתן את מתנות המזבח החיצון על הפרוכת ובין הבדים, הכל מודים שהקרן פסול, שהרי מקורו של שמואל בכתוב "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר", וכן לשון הרמב"ם: "כיון שהגיע דם למזבח" (אור שמח ואבן האזל שם).

ג. הכבש ושלא כנגד היסוד

תוס' (ד"ה אמר שמואל) מתחבטים בשאלה האם גם בכבש יתכן לומר "כמקומו דמי". מצינו שהכבש נחשב כמזבח בכמה עניינים הנוגעים להקטרה (עיין להלן מערכה ר"א), אך לא לגבי מתן דמים. אדרבה, בהלכות קרבן העוף, שיש בו הזאה או מיצוי "על קיר המזבח" (ויקרא א,טו; ה,ט), התמעט קיר הכבש (להלן סד,ב-סה,א) שכן אינו בכלל "מזבח" לעניין זה. מאידך, הראיה שהביאו תוס' מקושיית הגמ' (כו,א) על ר' יוחנן (עיין לעיל סעיף א: דם חיצון שניתן בפנים) מלמדת על כל חלקי המשנה ואף על הכבש.

¹⁷ היה מקום לדייק הפוך: מדובר בכבש שאיננו פורח על אמת היסוד, וזהו "שלא כנגד היסוד", ואפילו הוא - "כמקומו דמי". אבל אם כן ישתמע שבחלקו העליון של הכבש הקרבן כשר לגמרי, ואין זה מובן. הר"י קורקוס עמד על ההבדל בין רש"י

שאינו מכפר, ובכל זאת לא יאספנו כי המזבח קולטו (רש"י ד"ה ור"ש אומר, וראה להלן: אסיפת הדם). אבימי (כו,ב) מוסר בשמו, שבדמים הניתנים בחוץ שנתנם בפנים או להיפך ניתן אף לאוספו מהמזבח ולזרוקו שנית. על פי דעה זו ברור יותר שלדעתו הבעלים לא נתכפרו²⁶.

רבי שמעון – ר' יוחנן מוסר בשמו שדם הניתנים למעלה שניתן למטה "יאספנו", ומוכח שלדעתו לאו כמקומו דמי. אבימי אומר בדעתו שלא יאספנו, בין במעלה ומטה ובין בפנים וחוץ, וגם לפי דעה זו משתמע שלא כיפר, כאמור.

ראיה נוספת לכך מדברי ר"ש בברייתא המובאת בגמ' כאן (כו,ב), שהניתנים למעלה שנתנם למטה ולהיפך, וכן בפנים ובחוץ, אם עלו לא ירדו, ופסול זה נזכר בחדא מחתא עם פסולים גמורים כגון נשפך דמה²⁷.

רבי יהודה – הגמ' להלן (לו,א) אומרת: "ר' יהודה לטעמיה דאמר שלא במקומו כמקומו דמי". מהיכן ידוע לגמ' שזוהי שיטת ר' יהודה? רש"י מפנה לסוגיה כאן (כו,ב-כו,א), שמקשה מברייתא על שמואל ומתרצת אותה לפי שיטתו, ולאחר מכן מעמידה אותה אליבא דר' יהודה²⁸. ברם, לכאורה אין כל הוכחה שברייתא זו סוברת "כמקומו דמי", והגמ' רק אמרה שניתן להסבירה גם על פי דעה זו. תוס' (ד"ה ואי) מוכיחים שכן היא שיטת הברייתא, מכך שהכשירה קרבן שחשבו עליו לזרוק את דמו על המזבח שלא במקומו ("לאלתר כשר")²⁹; אלא שתוס' עצמם (כט,א ד"ה למקום) דוחים את ראייתם, ומסבירים את טעמו של דין זה באופן אחר³⁰. בשטמ"ק (לו,א אות ח) פירש, שהגמ' עצמה שם באומרה "ר' יהודה לטעמיה" סברה תחילה כתוס' בסוגיין, ורק לאחר מכן (בתירוץ לשאלתה הבאה, עיין שם)

דעת רוב האחרונים¹⁸ שהבשר אינו מוקטר, מהטעמים הבאים: הדיוק "לכפרה נתתיו ולא לדבר אחר" מלמד שזריקת הדם מועילה לכפר בלבד, ולא להתיר את האימורים להקטרה (זבח תודה). שורש העניין, שהיתר הבשר להקטרה ולאכילה איננו תוצאה ישירה מכשרות הקרבן, אלא טעון זריקה שתתיר זאת (כמבואר במשנה להלן מג,א), ובזריקה שלא במקומה התחדש שאין בכוחה אלא לכפר, ולא להתיר (חידושי הגרי"ז). ראיה לדבר מההלכה "פסול" במשנתנו, שנאמרה גם לגבי קרבנות שאינם נאכלים (עולה וחסאת פנימית)¹⁹, ואם "כמקומו דמי" מתיר את ההקטרה, ו"פסול" לאכילה בלבד – לאיזה עניין אמרה המשנה שנפסלו²⁰ כך ניתן לדייק גם מרש"י²¹ תוס'²² והרמב"ם²³.

מאידך, אם הבשר אינו מוקטר – לא ברור כיצד זריקת הדם מכשירה את הקרבן, שהרי קיימא לן כר' יהושע: "אם אין בשר – אין דם", ואין זריקה כשרה אלא אם כן יש בשר להקטרה או אכילה (ידם זבחים)! על כך השיב בחזון איש (זבחים סי' ז סק"א), שמכיוון שבשעת הזריקה הבשר והחלב קיימים וניתן לעשות זריקה כשרה במקומה – הקרבן מכפר גם כשזרק שלא במקומה²⁴.

דעות התנאים בשאלת "שלא במקומו כמקומו"

בגמ' ובראשונים קיים דיון על שיטת כמה מהתנאים בעניין זה:

רבי יוסי – ר' יוחנן (כו,א) מוסר בשמו שדם הניתנים למעלה שניתן למטה "לא יאספנו"²⁵. מלשון זו משתמע שמודה הוא

22. סו,ב ד"ה ואלא במיצוי, שכותבים שבעולת העוף ה"פסולה" במשנה שם מכל מקום נתכפרו הבעלים לדעת שמואל. והרי בעולת העוף יש הקטרה בלבד, ואם גם הבשר מוקטר - אין נפקא מינה ב"פסולה" (שפת אמת שם).

23. הל' פסולי המוקדשין (ג,ז): "ושנתן דמו חוץ למקומו... אם עלו לראש המזבח לא ירדו", אבל לכתחילה לא יעלו, למרות שפסק (שם ב,י) "כמקומו דמי" (גרי"ז).

24. תשובה נוספת בגרי"ז: הזריקה שלא במקומה מועילה להוציא את הבשר מידי מעילה, למרות שעודנו אסור באכילה, ולפיכך הבשר נחשב כקיים לעניין שמוטר לזרוק את הדם. יש להעיר, שבתוספתא במעילה (א,א) מפורש להיפך, שהניתנים למעלה שנתנם למטה וכו' מועילין בהם.

25. על הגרסה המדויקת כאן ראה להלן הערה 41.

26. אם כן, יש אומרים שבהחלפה בין פנים לחוץ הכל מודים ש"לאו כמקומו דמי", כפי שהתבאר. מכל מקום, גם לדעה זו ניתן לדייק מדברי אבימי "הכל מודים בניתנין למטה שנתנן למעלה שלא יאספנו" שעל כל פנים לא כיפר, כדברי רש"י הנ"ל (אך עיין 'מעייני גנים').

27. לדעה שלפי שמואל האימורים יוקטרו (ראה לעיל) הראיה ברורה יותר, שכן קרבן זה אינו זקוק לדין "אם עלו לא ירדו" וראוי הוא לעלות לכתחילה. אבל גם לדעה שלא יוקטרו מוכח שלא במקומו דמי מהכללתו עם כל שאר הפסולים הגמורים, כדברי רש"י ד"ה מאי טעמא "דהא דומיא דשאר זריקות פסולות קתני ליה" (ובזה מוסברת ראיית הגמ' שלר' יהודה לא יאספנו, עיין שם).

28. אך עיין במערכה הבאה, שהרמב"ם פירש שכוונת הגמ' רק לדמות את הנדון שם לשיטת ר' יהודה במחשבת הינוח, ולא להעמיד את הברייתא כמותו, ולדבריו אין ללמוד מכאן על דעת ר' יהודה עצמו. ועיין במערכה הבאה הערה 7, על מקור אחר ממנו ידועה דעת ר' יהודה.

29. לבירור כוונתם המדויקת ראה מערכה עא הערה 23.

30. על פי גרד"י "מקום משולש", עיין מערכה עא: "המסקנות ההלכתיות" וכו', סעיף 5.

18. חק נתן סו,א; תפארת ישראל זבחים פ"ב אות כג ופ"ג אות טו; עולת שלמה; ליקוטי הלכות; אור שמח (הל' פסוהמ"ק ב,י) והוכיח זאת מהברייתא להלן קט,א שאומרת שהמעלה בחוץ מהניתנים למעלה שנתנם למטה וכו' חייב מריבוי מיוחד לקדשים פסולים, ושמע מינה שלכתחילה לא יעלו; חזון איש (זבחים סי' ז סק"א; ובסי' יב סק"א כתב שאינו ברור); חידושי הגרי"ז (כאן ולהלן קג,א), ועוד. לעומתם, בערוך השולחן (סי' ככו,כו) נקט שהאימורין מוקטרים, וכן משתמע בקרן אורה (כאן ונב,ב). יש מהאחרונים שנסתפקו בדבר (שפת אמת, יכהן פאר, דם זבחים כאן ולהלן קג,א).

19. מסתימת המשנה משתמע שהיא עוסקת גם בעולה, וכפירוש רש"י כו,א ד"ה על גבי הכבש. לגבי חטאת פנימית מפורש בה: "את הניתנין בפנים בחוץ" (בהנחה ששמואל מדבר גם על באא זו, ראה לעיל).

20. כמו כן בגמ' כו,ב: "ואי סלקא דעתך שלא במקומו כמקומו למה לי יחזור הכשר ויקבל? וכי תימא להתיר בשר באכילה...". והרי "יחזור הכשר ויקבל" נאמר גם על הניתנין בפנים וכו', ובהם לא שייך שיחזור לקבל להתיר בשר באכילה, אלא רק להתיר אימורין בהקטרה (דם זבחים); ועיין שם ובחסדי דוד זבחים ו,ג לגבי מקום שריפת חטאות הפנימיות שדמן ניתן שלא במקומו, האם ישפרו מחוץ לג' מחנות כחטאת כשרה, או בבית הדשן שבעזרה כחטאת פסולה). כיוצא בזה בתוספתא בחולין פ"א ה"ח: "דם חטאת בהמה למעלה ודם כל הזבחים למטה, נמצאת אומר: כשר בחטאת - פסול בכל הזבחים, כשר בכל הזבחים - פסול בחטאת. כשר במזבח החיצון - פסול במזבח הפנימי, כשר במזבח הפנימי - פסול במזבח החיצון". לשמואל יש לפרש הכל בפסול הבשר, אבל אם לדעתו יש הקטרה - במה נפסל מה שכשר במזבח הפנימי?

21. כז,ב ד"ה מאי טעמא: "והא ליכא למימר משום דקסבר שלא במקומו כמקומו דמי... דהא דומיא דשאר זריקות פסולות קתני ליה". אם לדעתו ניתן להקטיר - יכול היה להוכיח בפשטות שברייתא זו סוברת "לאו כמקומו דמי" מכך שאמרה שהניתנים למעלה וכו' אם עלו לא ירדו, והרי לדעה "כמקומו דמי" יעלו לכתחילה! (שפת אמת).

סוברים שנתניה "לשם מים" איננה זריקה, וכל שנחלקו על ר"א הוא בשאלה האם מותר לכתחילה לסמוך על כך ולתת "לשם מים", אבל כשעבר ונתן – מודים הם שלא עלתה לו³². בקרן אורה הסבר אחר: גם לדעה "כמקומו דמי", מכיוון שאין זה עיקר מקומו – לא כיפר אלא אם כן נתנו לכפרה בכוונה.

במשנה הבאה (פא,ב) נאמר: "הניתנין בפנים שנתערבו בניתנין בחוץ – ישפכו לאמה. נתן בחוץ וחזר ונתן בפנים – כשר, בפנים וחזר ונתן בחוץ – רבי עקיבא פוסל, וחכמים מכשירים". משתמע ש"כשר" רק מחמת שחזר ונתן בפנים! תוס' שם (ד"ה נתן) העמידו אף משנה זו בשנתן את הפנימיים בחוץ "לשם מים" (עיין שם, על הקושי בכך ביחס לסיפא). בליקוטי הלכות שם הסביר אחרת: כשנתן בחוץ מן הסתם היתה כוונתו לשם החטא שעליו באה החטאת החיצונית, והרי קיימא לן שחטאת שאחת מארבע עבודותיה נעשתה לשם חטאת מסוג אחר – פסולה, ולפיכך זריקה זו, שהיא גם שלא במקומה וגם שלא לשמה, הרי היא כמאן דליתא³³ (והסיפא "בפנים וחזר ונתן בחוץ", שעוסקת בשאר הקרבנות חוץ מחטאת ובהם אין פסול שלא לשמה, נאמרה אגב הרישא).

ב. **מסכת קינים** – בכמה משניות במסכת קינים משתמע שחטאת העוף שנעשתה למעלה ועולת העוף שנעשתה למטה לא עלתה לבעליה כלל. לדיון בכך, ובשאלה האם "שלא במקומו כמקומו" נאמר גם בקרבן העוף, עיין במערכה קסד.

ג. **שיטת הספרא**: בברייתא להלן (נב,ב), שמקורה בספרא (צו פרשתא ד,ד), נאמר: "הכהן המחטא אותה – אותה שניתן דמה למעלה, ולא אותה שניתן דמה למטה, אמרת? וכי מאין באתה? מכלל שנאמר 'ודם זבחיך ישפך על מזבח' וגו', למדנו לניתנין במתן ארבע, שאם נתנן במתנה אחת כיפר; יכול אף הניתנין למעלה שנתנן למטה כיפר? ודין הוא: נאמר דמים למעלה ונאמר דמים למטן: מה דמים האמורים למטן שנתנן למעלה לא כיפר, אף דמים האמורים למעלה, אם נתן למטה לא כיפר! לא, אם אמרת בתחתונים שניתנין בנתניה למעלה, שאין סופן למעלה, לא כיפר, תאמר בעליונים שנתנן למטה, שיש מהן קרב למטה? דמים הפנימיים יוכיחו, שיש מהן קרב בחוץ, ואם נתנן בתחלה בחוץ לא כיפר!..." המיעוט "ולא אותה שניתן דמה למטה" איננו סותר לשמואל, שכן ניתן להעמידו באכילת הבשר, בהתאם לפסוק הנדרש כאן: "הכהן המחטא אותה יאכלנה";

התוודעה לאפשרות להסביר זאת באופן השני שהציעו תוס', ולפי מסקנתה אין הוכחה שדעת ר' יהודה "כמקומו דמי". קיימת גרסה אחרת בסוגיה שם: "קסבר ר' יהודה" במקום "ר' יהודה לטעמיה", ועל כך ראה במערכה הבאה. בהמשך סוגייתנו (כו,ב) משתמע לאידך גיסא, שלדעת ר' יהודה לאו כמקומו דמי³¹. על פי זה כותבים תוס' (כו,ב ד"ה לאו) פירוש אחר לגמ' "ר' יהודה לטעמיה... כמקומו דמי", ש"כמקומו דמי" לא לעניין שהקרבת מכפר אלא לעניין מצומצם יותר, שהמחשבה לזרוק שלא במקומו אינה פוסלת (בניגוד למחשבת הינוח, הפוסלת לשיטתו). כעין זה כתב גם הרמב"ם (פירוש המשנה זבחים ג,ו): "ולא חלק ר' יהודה במחשבה בשינוי מקומות נתינת הדם, אלא מודה הוא שלא פסל, ואף על פי שאילו נתן כמחשבתו – פסל, לפי שר' יהודה סובר בדם שחוץ למקומו – מקומו הוא, כלומר, אם חשב לזרוק חוץ למקומו כאילו חשב לזרוק במקומו".

באחרונים יש שחידשו שבזה גופא נחלקו ר' יוחנן ושמואל, מה דעת ר' יהודה, ובוה נעוץ ההבדל בין הסוגיות הסותרות לכאורה (קרן אורה; מעיין גנים; זבחי אפרים), ולא כדברי תוס' (כו,ב ד"ה אמר שמואל) שגם ר' יוחנן מודה שר' יהודה סובר כשמואל.

מקורות נוספים במשנה וברייתא

מכמה משניות וברייתות ניתן להסיק על השאלה האם שינוי מקום במזבח מעכב בכפרה או לא:

א. **משניות וברייתות על תערובת דמים**: במשנה בפרק שמיני (עט,ב): "הנתנין למטה שנתערבו בנתנין למעלה – רבי אליעזר אומר: יתן למעלה ורואה אני את התחתונים למעלה כאילו הן מים, ויחזור ויתן למטה. וחכמים אומרים: ישפכו לאמה, ואם לא נמלך ונתן – כשר". לדעת שמואל נדרש הסבר, מדוע לדעת ר' אליעזר יחזור ויתן למטה? הרי הנתניה למעלה כבר כיפרה, והנתניה למטה לא תתיר באכילה! בתוס' (כו,ב ד"ה ואי) הקשו כן, ותירצו שמכיוון שנתנית התחתונים למעלה איננה לשם כפרה אלא "לשם מים" – לא עלו לו לכפרת התחתונים.

בברייתא (פ,ב) נאמר דבר דומה גם לדעת חכמים: "נתנן למעלה ולא נמלך – אלו ואלו מודים שיחזור ויתן למטה [שכן מותר לתת עליונים למטה לשם שיריים], ואלו ואלו עלו לו", ומשתמע שעלו לו רק מחמת שחזר ונתן למטה. תוס' כאן התקשו בדבר, שכן לדעת חכמים לא אמרינן "רואין כאילו הן מים". ותירצו אחרונים, שגם חכמים

1 - מן הסתם זה שנתן למעלה ולא נמלך לא התכוון לתת לשם מים, ומדוע לא עלתה לו?

33. זוהי דעת רב אחא בריה דרבא לעיל ט,ב, שאפילו חטאת חלב לשם חטאת דם פסולה, וכן פסק הרמב"ם. אולם הדברים שנויים במחלוקת שם, והר"ד פסק כדעה המכשירה חטאת חלב לשם חטאת דם או חטאת עבודה זרה, עיין מערכה יב. מכל מקום, מסתבר שגם לדעה זו חטאת חיצונית לשם חטאת פנימית אינה מכפרת, עיין במערכה שם הערה 6.

31. עיין רש"י ד"ה מאי טעמא, וכן בד"ה תנינא הניתנין בחוץ, שהגמ' מבינה בפשטות שלדעת ר' יהודה קרבן ששינה בו את מקום הדם "אם עלה לא ירד" למרות שהדם אינו מכפר. תוס' (ד"ה לאו) מביאים שני פירושים נוספים לסוגיה שם, לפיהם אין ראייה ממנה שלר' יהודה לאו כמקומו דמי, אלא שפירושים אלה אינם מתיישבים יפה בלשון הגמ': "קתני מיהא הניתנים למטה שנתנן למעלה שנתנן למטה", ודוק.

32. כך מבואר להדיא בתוס' עט,ב ד"ה במאי ופא,ב ד"ה נתן. אפשר שגם תוס' כאן סוברים כן, וכוונתם להקשות: מכיוון שלדעת חכמים לכתחילה לא אמרינן "רואין"

אבל לשונות הברייתא "כיפר" ו"לא כיפר" מוכיחות ששינוי מלמעלה למטה ומפנים לחוץ אינו מכפר כלל!³⁴ בליקוטי הלכות (כו,א) הוכיח מכאן ששמואל מודה בחטאת הבהמה שאם לא נתנה בקרנות לא כיפר, וכן בחטאת העוף שעשאה למעלה.³⁵

עוד מצינו בספרא פרשת צו (פרק יג,ג): "יכול אין לי בלא ירצה אלא שנשחט חוץ לזמנו וחוץ למקומו, מנין לנשחט

בלילה ושנשפך דמה... והניתנים למטה שנתנם למעלה והניתנים למעלה שנתנם למטה והניתנים בפנים שנתנם בחוץ והניתנים בחוץ שנתנם בפנים והפסח והחטאת ששחטן שלא לשמם? ת"ל 'לא ירצה' ו'לא יחשב' ו'לא יאכל'. יכול יהו חייבין עליו כרת? ת"ל 'אותו' 'הוא' 'ואוכליו', אלו בהכרת ואין הללו בהכרת". מפורש כאן שכל אלו "לא ירצה", ובפשטות המובן שהקרן אינו מכפר כלל, וכן פירש הראב"ד³⁶.

מקור הפוך, לכאורה, מופיע בספרא אחרי מות (פרשתא ח,ה), על הפסוק המופיע בסוגיה כאן: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר", שם נאמר: "על המזבח – כל מקום שיתן על המזבח יכפר... ולא על קרקעו של מזבח". בפשטות מפורש כאן כדעת שמואל, וכך פירש בקרבן אהרן³⁷. אולם הראב"ד פירש להיפך, וזו לשונו: "פירוש, הניתנים למעלה אם נתנם מתנה אחת בכל מקום במזבח כפר בין שנתן על הקרן ובין שנתן שלא על הקרן ובלבד שיתן למעלה, והניתנים למטה נמי בכל מקום במזבח יכופר ובלבד שיתן למטה, אבל הניתנים למעלה שנתנם למטה והניתנים למטה שנתנם למעלה – פסולין, ואם נתנם שלא כנגד היסוד... לא כיפר בין בחטאת בין בעולה, והכי איתא בזבחים פרק שני" (וכן בפירוש המיוחס לר"ש). הראב"ד הסיק מהסוגיה כאן היפך דעת שמואל (ראה להלן: פסק ההלכה), ומכאן זה פירש ש"כל מקום" אין פירושו שכל המזבח ראוי לכל הקרבנות, אלא שכל מקום במזבח ראוי לקרבן כלשהו – כל החצי העליון לחטאת וכל החצי התחתון לעולה.

פסק ההלכה

הרמב"ם, כפי שהוזכר, פוסק כשמואל (הל' פסולי המוקדשין ב,י). המפרשים מנמקים את הכרעתו, שאמנם הלכה כר' יוחנן כנגד שמואל (ערובין מז,ב), אבל ריש לקיש הצטרף לדעת שמואל, וגם אמוראים נוספים דנו בשיטתו (מר זוטרא ורב אשי ורב נחמן בר יצחק), והלכה כרבים. טעם נוסף, שדעת ר' יוחנן נשארה ב"קשיא" (ר"י קורקוס וכסף משנה)³⁸. נראה שזוהי גם דעת הרי"ד, שהביא את דברי שמואל וריש לקיש בלבד.

36. "לומר שלא נתכפרו בעלים, אבל שלא הותר בשר באכילה - מקראי אחרוני נפק". בעזרת כהנים פירש, כדי ליישב את הספרא עם הדעה "כמקומו דמי" ומסיבות נוספות, ש"לא ירצה" פירושו שאסור להקטיר את הקרבן, וזה דחוק, הן בלשון "לא ירצה", הן באזכור יחד עם פסולים גמורים, והן בהוה-אמינא שיהיה חיוב כרת על אכילתם. ועיין גם לעיל הערה 34 על מקור נוסף בספרא כדעה "לאו כמקומו דמי", וגם שם נדחק בעזרת כהנים לפרש ש"לא הורצו" להתיר את הבשר. הספרא גם מיישבת את פירוש ר' יוחנן למשנתנו, כדלעיל הערה 5.

37. כמו כן בפירוש החפץ חיים לספרא. ובזבח תודה כאן אף כתב שהגמ' להלן לז,א "ר' יהודה לטעמיה דאמר שלא במקומו כמקומו דמי" רומזת לספרא, על פי הכלל "סתם ספרא ר' יהודה".

38. אך עיין לעיל הערה 5 על הקשיא (ועיין שפת אמת). בעניין הכלל שהלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש, נחלקו ראשונים האם הוא נאמר גם כששמואל (או אמורא אחר) סובר כריש לקיש: הרי"ף (יבמות יג,ב בדפי הרי"ף) פסק כר' יוחנן, וכן הרמב"ם בהל' יבום א,יב, ואילו הראב"ד (מובא בספר הזכות וחידושי הרמב"ן שם מ,ב), פוסק כריש לקיש ושמואל. וכאן נתהפכה שיטתם, שהרמב"ם פוסק כשמואל ור"ל ואילו

מדרש ההלכה "ספרא". מדרשי ההלכה של התנאים מבררים את המקורות בתורה לדינים בתורה שבעל פה. מדרש "ספרא", ובשמו הנוסף: "תורת כהנים", עוסק בספר ויקרא. הגמרא (סנהדרין פז,א) קובעת: "סתם ספרא - רבי יהודה", כלומר: דרשות הספרא נשנו, בדרך כלל, על פי שיטת רבי יהודה.

מדרש הספרא זכה לפירושים רבים, החל מתקופת הראשונים: רבנו הלל, ראב"ד, המיוחס לרבנו שמשון, ועוד. פירושים אלה נדפסו בתקופה מאוחרת, יחסית, ולא היו ידועים לגדולי האחרונים.

בשאלה זו של "שלא במקומו כמקומו" יש בספרא דברים המשתמעים לכאן ולכאן.

34. קדשי דוד ודם זבחים שם, ויש להעיר שבמקבילה בספרא הלשון: "לא הורצו", וכן בירושלמי ביומא פ"ה ה"ו. בפירוש המיוחס לר"ש על הספרא שם הקשה על השאלה "וכי מאין באתה", מדוע לא הובאה דרשת שמואל אפילו כהוה-אמינא: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר, וסלקא דעתך כיון שהגיע דם למזבח כיפר", ונותר בקושיה. בתוס' שם (ד"ה אותה) כתבו בקצרה: "ולא שייכא כאן ההיא דשמואל", ונתחבטו אחרונים בפירושם, האם כוונתם שברייתא זו חולקת על שמואל (חק נתן וברכת הזבח וצאן קדשים) או שניתן ליישבה עם שיטתו (מרומי שדה ועולת שלמה).

35. בליקוטי הלכות הוכיח עוד מסתמא דגמ' להלן (לח,א), שמקשה על הדרשה "וכפר - אע"פ שלא נתן אלא שלוש... אע"פ שלא נתן אלא אחת", "אימא... וכפר - אע"פ שלא נתן למעלה אלא למטה! אמר רב אדא בר יצחק: אם כן ביטלת תורת ארבע קרנות". מפורש כאן לכאורה שלא יתכן שחטאת שדמה ניתן למטה תתכפר (וכן הוכיח בהמדת דניאל נב,ב), על זו יש ליישב: הדין "וכפר - אע"פ שלא נתן אלא אחת" מובנו שהקרן כשר לגמרי ובשרו נאכל (עיין תוס' שם ד"ה וכפר, על ההבדל בין "וכפר" לבין "לכפר"), ועל כך שואלת הגמ': שמה נלמד שיהיה כשר לגמרי אע"פ שכל דמו ניתן למטה? ותשובתה, שאם נאמר כן - בטלת תורת ארבע קרנות; אבל אם בשרו פסול ואינו נאכל - אין זה "ביטול תורת ארבע קרנות".

"דאפילו מאן דאית ליה גבי דם אם עלו ירדו - מודה בדם הנזרק דקלטו מזבח" (והדעה שדם שעלה ירד דנה על דם שבכלי). מדוע? מן הסוגיה כאן נראה שאלו שני דינים שונים, והחידוש כאן הוא שדם שנעשתה בו זריקה, אפילו פסולה – נקלט במזבח ואינו ראוי לזריקה נוספת: ר' יוחנן אומר בדעת ר"ש שהזורק דם במקומו אך שלא כמצוותו (כגון בשמאל. רש"י) – לא יאספנו, ואילו שלא במקומו – יאספנו. מבחינת ההלכה ש"אם עלה לא ירד" אין הבדל בין חלקו העליון של המזבח לבין חלקו התחתון, ועל כרחו יש כאן חידוש מיוחד, שדם שנעשתה בו זריקה פסולה, שהיתה ראויה במידה מסוימת – נקלט במזבח ולא יזרק עוד. אין זה דין חיובי שהדם נתקדש ונכלל במזבח ולכן אסור להורידו, אלא דין שלילי, שמאחר שנעשתה בו זריקה מסוימת – לא תועיל בו זריקה חדשה. על כך נחלקו התנאים והאמוראים, האם דין זה נאמר גם כשהדם נזרק שלא במקומו המדויק, או אף במזבח אחר, או שמא שינוי כזה אינו בגדר זריקה כלל ודינו כ"נשפך". לביאור אחר לדין קליטת המזבח, לפיו הדם נתקדש באופן חיובי, עיין במערכה קצט⁴².

הכבש, על הצד שאינו כמזבח לדעה "כמקומו דמי" – גם אינו כמזבח לעניין קליטת הדם שניתן עליו, וניתן לאוספו (תוס' כו,ב ד"ה אמר שמואל; אך ראה לעיל בשם 'חק הקודש'). כמו כן דם קרבן הנעשה בחוץ שהוכנס להיכל וניתן על הפרוכת ובין הבדים – כשר לאוספו ולזרוקו שוב (תוס' לו,א ד"ה וקי"ל, עיין 'לשם זבח' שם).

סיכום

דעת שמואל וריש לקיש שקרבן שדמו ניתן שלא במקומו – כיפר על בעליו, אבל בשרו פסול לאכילה. לדעת רוב האחרונים הבשר פסול אף להקטרה, וכן מוכח מדברי ראשונים (רש"י תוס' ורמב"ם). מכיוון שהקרבן כיפר, גם אם נשאר מדם הנפש – אי אפשר לשוב ולזרוקו כדי להתיר את הבשר, כי רק זריקה המכפרת מתירה באכילה (אפשר שריש לקיש חולק בדבר). ר' יוחנן סובר שהקרבן פסול לגמרי, ואם נשאר מדם הנפש – ניתן לשוב ולזרוקו.

בפשטות דברי שמואל מוסבים על כל חלקי משנתנו: דם שדינו להנתן למעלה שניתן למטה ולהיפך, וכן דם פנימי שניתן בחוץ ולהיפך, ודם שניתן על הכבש או שלא כנגד היסוד. כך שיטת רש"י, שכל קרבן שלא במקומו כיפר, פרט לחטאת שדמה נזרק בהיכל, שהכנסתה בפנים פוסלת אותה, וכך פסק הרמב"ם, להבנת הר"י קורקוס.

מדברי הראב"ד על הספרא (אחרי מות פרשתא ח,ה) הנ"ל נראה שחולק על הרמב"ם, שכן פירש את המאמר "כל מקום שיתן על המזבח יכפר" באופן מצומצם, כדעת ר' יוחנן, ואף כתב: "והכי איתא בזבחים פרק שני". בזבחי אפרים עמד על כך, אבל כתב שהראב"ד חזר בו, וראיה מכך שלא השיג על הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין³⁹; ויש להעיר, שאין זה ברור ששתיקת הראב"ד מלהשיג מוכיחה על הסכמתו לפסקי הרמב"ם⁴⁰.

נראה שהטעם להכרעה זו, משום שדברי ר' יוחנן מסתייעים מדעת ר"ש ור' יוסי ומדברי רב נחמן בר יצחק "אף אנן נמי תנינא", ודעת ר' יהודה אינה ברורה, ונמצא שאין בידינו אף תנא הסובר במפורש כשמואל.

אסיפת הדם וזריקתו מחדש

דם שנזרק שלא במקומו, לדעה ש"כמקומו דמי" וכיפר – הדבר ברור שאי אפשר לאוספו מהמזבח ולזרוקו בשנית כדי להכשיר את הבשר באכילה, שהרי זריקה שאינה מכפרת – אינה מתירה באכילה, כאמור. אולם לדעה "לאו כמקומו דמי" דנה הגמ' בשאלה: האם ניתן לאסוף את הדם מהמזבח ולזרוקו שוב, כדין דם שהתקבל בכלי ונשפך על הארץ, שניתן (ואולי אף מצודה, ראה מערכה נט) לאוספו ולזרוקו? שאלה זו משמעותית גם לדעה "כמקומו דמי", על פי הסברה שבמעבר מפנים לחוץ או להיפך הזריקה אינה מכפרת.

הגמ' מביאה מחלוקת תנאים בעניין בין ר' יוסי לר' שמעון, ויש דעות שונות בין האמוראים על מה בדיוק נחלקו ומה דעת כל אחד. ר' יוחנן סובר שנחלקו בדמים שמקומם למעלה ונתנם למטה או להיפך, ולדעת ר' יוסי – לא יאסוף, ולדעת ר' שמעון – יאסוף. אבימי סובר שבמקרה זה הכל מודים שלא יאסוף, ונחלקו בהחלפה מפנים לחוץ, ור' יוסי הוא הסובר שיאסוף ור"ש סובר שלא יאסוף⁴¹. המשנה להלן לב,א, האומרת על דם שניתן שלא במקומו "אם יש דם הנפש – יחזור הכשר ויקבל", סוברת שאין לאסוף את הדם. לפיכך, מסתבר שלדעה "לאו כמקומו דמי" הכרעת ההלכה היא שלא יאסוף את הדם.

מדוע לא יאסוף הדם? ניתן לתלות זאת בדין: "כל הראוי למזבח – אם עלה לא ירד", והמובן הוא שהדם נעשה "לחמו של מזבח" ואסור להורידו, ואם כן דין זה שנוי במחלוקת התנאים (פג,א) האם דין "אם עלו לא ירדו" נוהג בדם. אולם בתוס' (פז,ב ד"ה כלי שרת, בסופו) מפורש:

הראב"ד להלן נוטה לדעת ר' יוחנן. נראה שהדבר תלוי בפירוש נטיית הסוגיה: הרמב"ם הבין שה"קשיא" היא המסקנה, ואילו הראב"ד הבין שהבאת הדעות הדנות בשאלת "יאספנו" ודברי רב נחמן בר יצחק "אף אנן נמי תנינא" מהווים הכרעה כר' יוחנן.

39. השגות הראב"ד על הרמב"ם נכתבו לאחר פירושו לספרא, כפי שכתב בהשגותו בהל' כלים פ"ב ה"ה: "וכן כתבתי בפירוש תורת כהנים".

40. לדיון נרחב בנושא כללי זה עיין במאמרו של הגר"ח סופר שליט"א בקובץ 'אוצרות ירושלים' (פח, שנת תשל"ב, עמ' תת-ג), ובו עשרות דוגמאות למקומות שהראב"ד אינו משיג על הרמב"ם ובכל זאת ידוע ממקורות אחרים שחולק עליו,

ומסקנתו: "כל עוד לא אשכח להדיא דהראב"ד סובר כרמב"ם ז"ל - מידי ספק לא יצאנו". וזה כשהדברים סתומים, אבל כשמפורש במקום אחר שחולק - אין לנו לומר שחזר בו.

41. זוהי הגרסה לפנינו, ובשטמ"ק (אותיות ז, כ) מגיה בגמ' וברש"י, ולגרסתו גם לפי ר' יוחנן ר' יוסי הוא הסובר "יאספנו", ועיין דק"ס וברכת הזבח.

42. הביאור כאן הוא לפי דרכו של בעל 'דביר הקודש' (אות רה), ולפיו יתכן שאף מותר לאסוף את הדם, והדעה "לא יאספנו" פירושה שאין צורך וטעם לאוספו. במערכה קצט תידון האפשרות שקליטת המזבח נובעת מכך שזריקת הדם במקומו נחשבת כ"משלה האור".

מסופקת, ויש אומרים שבזה נחלקו שמואל ור' יוחנן (קרבן אורה, ועוד).

הגמ' מדייקת ממשנתנו כדעת שמואל, ודעת ר' יוחנן נשארה ב"קשיא". עם זאת, מכמה משניות וברייתות עולה בפשטות כדעת ר' יוחנן שלא כמקומו דמי: בדיון בפרק שמיני על תערובות דמים מבואר שזריקת התערובת במקום מסוים איננה מכשירה אלא את הקרבן שדמו מיועד לאותו מקום. ראשונים ואחרונים תירצו זאת באופנים שונים, ועיקרם שכוונת הזורק היתה רק לשם הקרבן המתאים לאותו מקום. בשתי הלכות בספרא נראה כדעת ר' יוחנן, ואילו בהלכה שלישית נראה כשמואל, אולם הראב"ד פירשה כר' יוחנן.

להלכה, הרמב"ם והרי"ד פוסקים כשמואל ואילו בראב"ד נראה שפסק כר' יוחנן.

לדעה "לא כמקומו דמי" נחלקו תנאים האם הדם נקלט במזבח ונפסל מלזורק בשנית, וסתימת המשנה שאי אפשר לזורקו. אם נזרק בפרוכת ובין הבדים, או גם על הכבש לדעה שאינו "מקומו" – כשר לאוספו ולזורקו שוב (תוס').

יש שצמצמו את חידושו של שמואל באופנים שונים: הניתנים בחוץ שנתנם בפנים – פסולים (ריב"א); הניתנים בפנים שנתנם בחוץ – פסולים (מאירי; חסדי דוד); בין אלה ובין אלה פסולים (ר' יוסף). בדעת הרמב"ם יש שנקטו שפסל בחטאת בכל שינוי (מעיל שמואל), או בשינוי מסוים בלבד: כשהחליף מפנים לחוץ (חסדי דוד), או כשלא נתנה על הקרנות (זבח תודה).

מתנות הפרוכת ובין הבדים שנתנן על המזבח החיצון – לא כיפר (רוב האחרונים, ובאבן האזל סובר כך בפר ושעיר של יום הכיפורים בלבד). כמו כן, מתנות המזבח החיצון שנתנן על הפרוכת ובין הבדים – לא כיפר (אחרונים).

באשר לנתינה על הכבש, תוס' מסופקים האם גם בזה הכשיר שמואל. הרמב"ם הכשיר בנתינה "על הכבש שלא כנגד היסוד", ויתכן שלא בכל הכבש (שפת אמת).

דעות התנאים בשאלת "שלא במקומו כמקומו דמי": ר' שמעון ור' יוסי סוברים "לא כמקומו דמי". דעת ר' יהודה

מערכה סח. חשב לזרוק את הדם למחר שלא במקומו (כו-ב, כז-א)

– מפגלת את הקרבן, אבל אם ממילא אינו נאכל מטעם אחר – אינו מתפגל. רש"י (ד"ה מי) מבאר, שדרשה זו מלמדת על הזורק בפועל את הדם שלא במקומו ובאותה שעה חשב להקטיר את האימורים או לאכול את הבשר למחר, שמעשה זריקה שכזה אינו ראוי לפגל. וממילא למדנו מכאן שגם השוחט על מנת לזרוק כך אינו מפגל, כי אינו חושב על זריקה הראויה לפגל.

הגמ' שבה ושואלת, מדוע אם כן הקרבן נפסל? על כך משיב רב נחמן בר יצחק: "מידי דהוה אמחשבת הינוח ואליבא דרבי יהודה". פירוש: מחשבה זו דומה למקרה אותו פסל ר' יהודה (במשנה להלן לה, ב), במי שחושב על הדם להשאירו למחר ולא לזורקו. בגמ' שם (לו, א) מבואר שטעמו של רבי יהודה הוא מסברה, שכל מעשה הפוסל את הזבח – גם מחשבה לעשותו פוסלת את הזבח.

שיטת רש"י: הפסול רק לדעת רבי יהודה

רש"י על הברייתא (ד"ה למחר פסול) מפרש: "...כדמוקמינן לקמן מידי דהוה אמחשבת הינוח, שהרי שחט על מנת להניח דמו למחר – פסול, ורבי יהודה היא דפסיל ליה". כמו כן כתב בהמשך (ד"ה אמחשבת הינוח): "דהא חשיב מיהא להניחו למחר". לדעתו כוונת הגמ' שמחשבה זו זהה למחשבת הינוח, כי החושב לזרוק מן הדם למחר מתכוון בכך שגם ישאיר אותו עד מחר; ואמנם הזריקה עצמה שאינה במקומה אינה מפגלת וגם לא פוסלת, אבל המחשבה לעשות זאת למחר משמעה גם הינוח. נמצא

הסוגיה דנה במקרה שהאדם חשב לזרוק את הדם למחר, ובנוסף לכך חשב שזריקה זו תהיה שלא במקומה המדויק, כגון שישנה מראש המזבח לתחתיתו (ולא כמחשבת "חוץ למקומו" הרגילה, שהיא מחוץ לעזרה). במצב זה עולות כמה שאלות: האם מחשבה כזו ראויה לפגל? ואם אינה מפגלת – האם היא פוסלת? בהנחה שהמחשבה פוסלת, עשויה להיות לכך גם השלכה לקולא, אם בנוסף למחשבה זו חשב גם מחשבת פיגול: האם המחשבה לזרוק למחר שלא במקומו מוציאה מידי פיגול? זאת, על פי ההלכה שמחשבת חוץ לזמנו מפגלת רק אם לא הצטרפה לה מחשבה אחרת הפוסלת.

הברייתא ופירושה

בברייתא המובאת בגמ' נאמר שבמקרה זה של מחשבה לזרוק למחר במזבח שלא במקומו הקרבן נפסל, אך לא התפגל. עוד נאמר בברייתא, שמחשבה זו אף מוציאה מידי פיגול, אם שב וחשב מחשבת פיגול רגילה. הגמ' מקשה מהדין הראשון על הדעה "שלא במקומו – כמקומו דמי": מדוע מחשבה זו שונה ממחשבת פיגול רגילה, ולמה יש הבדל בין מחשבה לזרוק במקומו או שלא במקומו?

על כך משיב מר זוטרא, שרק זריקה הראויה להתיר את הבשר באכילה מפגלת, וזריקה שלא במקומו, שאינה מתירה את הבשר באכילה (אפילו לדעה "כמקומו דמי") – אינה מפגלת. הדבר נלמד מ"ואם האכל יאכל... פיגול יהיה" (ויקרא ז, יח), שרק מחשבה שהיא הגורמת לבשר שלא יאכל